

Ольга Степанчук

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
аспірантка (Україна)

**Політична діяльність Олега Штуля-Ждановича
у повоєнний період (друга половина 1940-х – 1977 рр.)**

Анотація. У статті висвітлено політичну діяльність Олега Штуля-Ждановича у повоєнний період (друга половина 1940-х – 1977 рр.). Визначено стан розробки вказаної проблематики в українській та зарубіжній історіографії. Зосереджено увагу на політичній діяльності О. Штуля. Особливу увагу звернено на діяльність О. Штуля на посаді Голови Проводу Українських Націоналістів. Виходячи з цього, маємо зауважити, що О. Штуль-Жданович активно займався питаннями консолідації різних українських політичних сил на повоєнному еміграційному просторі. Надано оцінку діяльності О. Штуля як Голови ПУН та члена різних громадсько-політичних організацій Європи.

Ключові слова: Олег Штуль-Жданович, ОУН(М), ПУН, ВЗУН, політична діяльність, громадсько-культурні організації.

У світлі сучасних тенденцій в історичній науці все більше уваги приділяється діям українського національно-визвольного руху, зокрема періоду Другої світової війни. Висвітлення різних аспектів життя та діяльності учасників українського самостійницького руху є актуальною проблематикою як з суспільного, так і з наукового погляду. Однак, незважаючи на значні досягнення історіографії у цьому напрямку, «білих плям» залишається ще чимало. Це пов'язано передусім з тим, що основна увага істориків зосереджена на вивченні діяльності найбільш відомих політичних і військових діячів. У цьому контексті менше уваги було приділено Олегу Штулю (Ждановичу).

Серед останніх публікацій з окресленої проблематики необхідно відзначити монографію Б. Зека, який узагальнено подав основні віхи життя та діяльності О. Штуля-Ждановича. У роботах деяких інших вчених, серед яких насамперед С. Стельниковича, С. Губського, В. Борщевича, діяльність О. Штуля-Ждановича висвітлюється контекстуально та епізодично. Отож, загалом, окреслена тематика потребує більш детального вивчення.

Метою пропонованої статті є дослідження політичної діяльності О. Штуля-Ждановича у повоєнний період (друга половина 1940-х – 1977 рр.).

О. Штуль (псевдо «Жданович») народився 1 липня 1917 р. у сім'ї православного священика с. Лопатичі Овруцького повіту Волинської губернії (нині с. Лопатичі Олевського району на Житомирщині) [9, арк. 15зв.]. Середню освіту завершив іспитом зрілості в Кременецькій духовній семінарії в 1934 р. Вищу освіту О. Штуль здобув у Варшавському університеті на філософському факультеті, який закінчив у 1938 р. У період навчання майбутній діяч самостійницького руху зайняв активну громадську позицію, вступивши до Української Студентської Громади у Варшаві. Тут він користувався «симпатією і опікою» О. Теліги та Є. Маланюка [8, с. 4]. У 1939 р. О. Штуль вступив до ОУН на посаду культурного референта ПУНу. З початком німецько-радянської війни він був призначений до Київської Похідної Групи ОУН(М), а 1941–1943 рр. очолював Культурну Референтуру в Центральному Керівництві ОУН(М) Середньо-Східних земель України [16, с. 6–7]. Із весни 1943 р. О. Штуль-Жданович як представник мельниківців працював при штабі УПА Т. Бульби-Боровця, а з липня цього ж року займав посаду редактора пресового органу Української народної революційної армії – «Оборона України». Власне, на період закінчення німецько-радянської війни О. Штуль перебував у концентраційному таборі Заксенгаузен [10, с. 28]. Після закінчення війни він перебрався до англійської окупаційної зони в м. Госляр, де знаходилися табори для переміщених осіб, а у вересні 1945 р. одружився з Катериною Кобилко.

О. Штуль-Жданович на III зборі ВЗУН (Великий Збір Українських Націоналістів) очолював Референтуру преси і пропаганди в ПУН. А на IV ВЗУН (1955 р.) був заступником Голови Збору, де отримав посаду у Видавничій Референтурі ПУН. Зокрема, «...цей Збір ухвалив новими методами посилити контакти з Рідними Землями та накреслив шляхи дій на чужині у змінених умовах переселення» [16, с. 21]. Тому в 1962 р. А. Мельник призначив О. Штуля на посаду Голови підготовчої комісії V ВЗУНу. Виконання обов'язків на цій посаді вимагали значного часу і зусиль, адже «Штулеві неодноразово довелося побувати на деяких теренах, щоб познайомитися з міркуванням націоналістичного активу, бути присутнім на Студійних чи

Теренових Конференціях УНРуху, де дискутовано різні проблеми, які мали бути поставлені на розгляд та вирішення у V зборі...» [6, арк. 2].

Напередодні V ВЗУН О. Штуль-Жданович був делегатом голови ПУН А. Мельника на відкритті пам'ятника Т. Шевченка у Вашингтоні і брав участь у Конференції, яка створила Координаційну Раду Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій. V ВЗУН проходив у 1964 р. без участі голови ПУН А. Мельника. На цьому зборі О. Штуля було обрано його першим заступником. У зв'язку зі смертю А. Мельника було скликано VI ВЗУН, який відбувся у наприкінці жовтня 1965 р. [10, с. 44–45]. Тут О. Штуль як Голова ПУН окреслив основні завдання Організації, а саме: «... осягнути дальшого замирення і консолідації на внутрішньополітичному відтинку, звернення очей українців вільного світу у бік Батьківщини, зміцнити осередок в місці осідку Голови ПУН у Парижі...» [6, арк. 3]. Консолідація всіх політичних сил в еміграції були найбільшою проблемою для Штуля-Ждановича, адже сучасники оцінювали його як людину «віддану ідеї українського націоналізму, яка має дуже рідкісну і цінну рису толерантності і пошани до інакомислячих» [13, с. 7]. В. Янів, колишній ректор Українського Вільного Університету у Мюнхені, свого часу відзначав, що О. Штуль «виросував у собі політичного провідника спеціального типу, тактика якого полягала не у популяризуванні поглядів, а на залагодженні контрастів» [13, с. 7]. Маємо зауважити, що сам Жданович усвідомлював обов'язки, які на нього поклалися як на Голову Проводу, акцентуючи увагу на тому, що складність ситуації утруднює смерть А. Мельника, якого Штуль називав «загартованим борцем і незаперечним авторитетом, який єднав змагання ОУН з попередніми періодами УВО та збройної боротьби за державність часів Національної Революції 1917–1919 рр.» [6, арк. 3].

На думку О. Штуля-Ждановича, період 1965–1970 рр. був найбільш успішним у повоєнний період діяльності ПУН. Тому на VII Зборі, який відбувся у 1970 р., він прозвітував про виконання завдань Організації. Одним з центральних напрямів діяльності Проводу у цей період було вивчення подій, які відбувалися в Україні. Голова Проводу акцентував увагу на появі на теренах СКВУ видання «Лихо з розуму», що він коментував наступним чином: «ми з документами з України вийшли на чужий світ і зламали змову мовчання»; і продовжував, що «за останні три роки ми вийшли на шлях розгортання нашого зв'язку з новими визвольними силами, що наростають на Рідних Землях» [6, арк. 4; 16, с. 22]. Одним із пріоритетних завдань була реалізація ідеї, яку висунув на початку 1960-х років А. Мельник: заснування світового громадського центру – СКВУ (Світового Конгресу Вільних Українців), що було здійснено у 1967 р. (Зауважимо, що резолюції і тези VII ВЗУНу були надруковані у збірнику «Україна – спільне її добро всіх її громадян».) Голова ПУН О. Штуль-Жданович підтримував зв'язки з усіма лідерами українського політичного життя. Зокрема, він цікавився загальногромадськими справами і допомагав «Українській Національній Єдності» у її виданнях, часто керував з'їздами цієї організації у Франції [10, с. 45].

До обов'язків О. Штуля-Ждановича як голови ПУН також входило завдання відвідувати Крайові Терени ОУН, тому 1968 р. він побував у Канаді та Великій Британії. Зокрема, у другій половині березня 1968 р. О. Штуль-Жданович відвідав Канаду, щоб взяти участь у святкуванні сорокаріччя Українського Визвольного Фонду, який систематично забезпечував ОУН(М) фінансовою підтримкою. Окрім іншого, під час цієї поїздки голова Організації Українок Канади С. Савчук презентувала перевидання драми Лесі Українки «Бояриня» і подарувала примірник книги Голові ПУН. Із 14 по 22 вересня 1968 р. О. Штуль-Жданович відвідав Велику Британію, де у п'яти осередках виступив з доповідями. Він також відвідав Проводи Українських Церков, представництво ВО УНРади. Загалом, Голова ПУН визначив наступні завдання Теренового Керівництва у цей час: «... поширення і вплив ідей ОУН серед загалу, поширення публікованих матеріалів, організація допомоги братам на Рідних землях» [1, арк. 1].

3 липня 1977 р. в м. Лігайтон відбулося урочисте відкриття пам'ятника (погруддя) О. Ольжичу. На урочистостях був присутній О. Штуль-Жданович, який виголосив промову, присвячену О. Ольжичу «Вирізьблений на граніті наших душ». У своєму слові керівник ОУН(М) назвав Ольжича «однією з найбільших постатей Націоналістичної Революції... тому відкриття цього пам'ятника – це свято всієї української спільноти» [11, с. 1].

О. Штуль-Жданович як політик вагомо місце відводив громадсько-культурним зв'язкам з різними установами та організаціями. Зокрема, він співпрацював з Українською Національною Єдністю, Організацією Української Молоді у Франції, Українським Академічним Товариством у Парижі, які обрали його своїм почесним членом. Також він співпрацював з Науковим Товариством ім. Шевченка і, відповідно, у 1952 р. став звичайним членом, а з 1966 р. – головою Контрольної Комісії НТШ у Європі [16, с. 23].

На політичну діяльність О. Штуля-Ждановича значно впливав стан його здоров'я, який почав погіршуватися з 1962 р. Тоді Штуль-Жданович пережив кілька важких операційних втручань. Однак до 1977 р. він не припиняв займатися політичними справами. А. Жуковський

відмітив, що «усвідомлюючи критичний стан свого здоров'я, він (О. Штуль-Жданович. – О. С.) поспішав з редакцією збірника, присвяченого Олені Телізі...» [16, с. 24].

4 листопада 1977 р. у Торонто О. Штуль-Жданович помер [15, с. 1]. 12 листопада 1977 р. відбулися похоронні відправи в Церкві-Пам'ятнику Св. Андрія у Бавнд-Бруці, які очолив митрополит Мстислав Скрипник [16, с. 25]. Окрім інших, на похоронах О. Штуля-Ждановича були присутні представники ПУНу, Організації Державного Відродження України (ОДВУ), Українського Національного Об'єднання (УНО), Ідеологічно Споріднених Націоналістичних Організацій (ІСНО), Організації Українок Канади, Товариства Волинян, Друзів з Ковельщини. На цвинтарі з промовама виступили Д. Квітковський, А. Жуковський, Б. Гнатюк, Л. Філь [12, с. 1]. Українці інших країн у пам'ять О. Штуля-Ждановича також провели поминальні дні [5, арк. 1].

На пошану О. Штуля-Ждановича представники ПУНу планували видати збірник («Збірник, присвячений пам'яті редактора Олега Штуля»). Про це свідчать численні листи Я. Маковецького до О. Зінкевича, М. Антоновича, А. Жуковського. Хоч видання збірника Я. Маковецький називав «справою дуже спішною», проте автори і упорядники запланованого видання стикалися з рядом труднощів [2, арк. 1–2; 3, арк. 1; 4, арк. 1]. Зокрема, важливою проблемою видання збірника стали фінансові труднощі, про що йшла мова на сторінках газети «Українське слово» [14, с. 2]. Видання, присвячене пам'яті О. Штуля-Ждановича, з'явилося уже в період незалежності України [16].

Отже, з другої половини 1940-х рр. і до 1977 р. О. Штуль-Жданович перебував в еміграції. Еміграційний період його життя характеризується насиченою політичною діяльністю. Із листопада 1964 р. і до самої смерті на початку листопада 1977 р. він був Головою ПУНу. О. Штуль-Жданович систематично брав участь у діяльності як ОУН(М), так і інших українських організацій за кордоном.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Архів ОУН у м. Києві. Спр. «Голова ПУН у Великій Британії». 1 арк.
2. Архів ОУН у м. Києві. Спр. «Лист Якова Маковецького до Аркадія Жуковського». 2 арк.
3. Архів ОУН у м. Києві. Спр. «Лист Якова Маковецького до Марка Антоновича». 1 арк.
4. Архів ОУН у м. Києві. Спр. «Лист Якова Маковецького до Осипа Зінкевича». 3 арк.
5. Архів ОУН у м. Києві. Спр. «Поминки пам'яті Св. Пам. Голови ПУН Олега Штуля-Ждановича». 1 арк.
6. Архів ОУН у м. Києві. Спр. «У восьму річницю смерті Голови ПУН сл. п. Олега Штуля-Ждановича». 1 арк.
7. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 6. Спр. 75854. 161 арк.
8. Губський С. Він вірив, що Україна буде вільною (до 100-річчя з дня народження О. Штуля-Ждановича) // Українознавство. 2017. № 3 (64). С. 130–146.
9. Державний архів Житомирської області. Ф. 1. Оп. 77. Спр. 1311. 210 арк.
10. Зек Б. Олег Штуль у боротьбі за Україну. Львів – Торонто: Літопис УПА. 2013. 110 с.
11. Наш клич (Аргентина). 1977. 1 вересня.
12. Наш клич (Аргентина). 1977. 8 грудня.
13. Українське слово (Київ). 2017. червень–липень.
14. Українське слово (Париж). 1984. 20 січня.
15. Хлібороб (Канада). 1977. 6 грудня.
16. Штуль-Жданович О. Ціною крові: збірник. Київ. 1997. 592 с.

Ольга Степанчук

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко,
аспирантка (Украина)

Политическая деятельность Олега Штуля-Ждановича в послевоенный период (вторая половина 1940-х – 1977)

Аннотация. В статье освещена политическая деятельность Олега Штуля-Ждановича в послевоенный период (вторая половина 1940-х – 1977 гг.). Определено состояние разработки указанной проблематики в украинской и зарубежной историографии. Внимание сосредоточено на политической деятельности О. Штуля. Особое внимание обращено на деятельность О. Штуля в должности Председателя Провода Украинских Националистов. Исходя из этого, должны заметить, что О. Штуль-Жданович активно занимался вопросами консолидации различных украинских политических сил в послевоенном эмиграционном пространстве. Дана оценка деятельности О. Штуля как Председателя ОУН и члена различных общественно-политических организаций Европы.

Ключевые слова: Олег Штуль-Жданович, ОУН(М), ПУН, БСУН, политическая деятельность, общественно-культурные организации.

ABSTRACT

Olga Stepanchuk

Zhytomyr Ivan Franko State University, postgraduate student (Ukraine)

**The political activity of Oleg Shtul-Zhdanovich
in the post-war period (second half of 1940s – 1977)**

In the article, the political activity of Oleg Shtul-Zhdanovich in the post-war period (second half of 1940-s – 1977) is highlighted. The state of development of this issue in Ukrainian and foreign historiography is determined. Issues that require further study and development are grounded. For the purpose of comprehensive study of the given issues archival documents and newspaper publications are used. In the scientific circle, new documents about life and activities of Oleg Shtul-Zhdanovich are introduced. The influence of social and political events in the period after the Second World War on the activity of Oleg Shtul-Zhdanovich is considered. Attention to his social and political activities (second half of 1940-s – 1977) is concentrated. The author's interpretation of the significance of Oleg Shtul-Zhdanovich political activity in the second half of 1940-s – 1977 is outlined. The main attention is concentrated on the activity of Oleg Shtul-Zhdanovich as the Chairman of the Ukrainian Nationalists' Guard. Therefore, we must note that the main purpose of the activity of Oleg Shtul-Zhdanovich was to consolidate of various Ukrainian political forces in the post-war emigration space. An assessment of Oleg Shtul's activity as the Chairman of the Ukrainian Nationalists' Guard and member of many public and political organizations in Europe is provided. We must note that Oleg Shtul-Zhdanovich, in his activity, devoted a significant position for social and political connections with different institutions and organizations. Events that has happened for honor of memory of Oleg Shtul-Zhdanovich: publication of the book, numerous meetings of members of the Ukrainian Nationalists' Guard are outlined. The conclusion about an important contribution of Oleg Shtul-Zhdanovich in political life on the post-war emigration space (second half of 1940-s – 1977) is made.

Key words: Oleg Shtul-Zhdanovich, OUN(M), the government of Ukrainian Nationalists, the Great Group of Ukrainian Nationalists, the political activity, the public and political organizations.

REFERENCES:

1. Arkhiv OUN u m. Kyjevi. Spr. «Gholova PUN u Velykij Brytaniji». 1 ark.
2. Arkhiv OUN u m. Kyjevi. Spr. «Lyst Jakova Makovecjogho do Arkadija Zhukovsjogho». 2 ark.
3. Arkhiv OUN u m. Kyjevi. Spr. «Lyst Jakova Makovecjogho do Marka Antonovycha». 1 ark.
4. Arkhiv OUN u m. Kyjevi. Spr. «Lyst Jakova Makovecjogho do Osypa Zinkevycha». 3 ark.
5. Arkhiv OUN u m. Kyjevi. Spr. «Pomyanky pam'jati Sv. Pam. Gholovy PUN Olegha Shtulja-Zhdanovycha». 1 ark.
6. Arkhiv OUN u m. Kyjevi. Spr. «U vosjmu richnycju smerti Gholovy PUN sl. p. Olegha Shtulja-Zhdanovycha». 1 ark.
7. Ghaluzevyj derzhavnyj arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy. F. 6. Spr. 75854. 161 ark.
8. Ghubsjkyj S. Vin viryv, shho Ukrainina bude viljnoju (do 100-richchja z dnja narodzhennja O. Shtulja-Zhdanovycha) // Ukrajinoznavstvo. 2017. # 3 (64). S. 130–146.
9. Derzhavnyj arkhiv Zhytomyrskoj oblasti. F. 1. Op. 77. Spr. 1311. 210 ark.
10. Zek B. Oleg Shtulj u borotjbi za Ukrajinu. Ljviv – Toronto: Litopys UPA. 2013. 110 s.
11. Nash klych (Arghentyna). 1977. 1 veresnja.
12. Nash klych (Arghentyna). 1977. 8 ghrudnja.
13. Ukrajinjsjke slovo (Kyjiv). 2017. chervenj–lypenj.
14. Ukrajinjsjke slovo (Paryzh). 1984. 20 sichnja.
15. Khliborob (Kanada). 1977. 6 ghrudnja.
16. Shtulj-Zhdanovych O. Cinoju krovy: zbirnyk. Kyjiv. 1997. 592 s.

Статтю подано до редколегії 26.01.2019 р.